SOTA L'IMPERI DE LES PLATAFORMES

Les decisions, les inquietuds i els desitjos de molts ciutadans estan directament vinculats al poder que acumulen les grans empreses tecnològiques

TEXT JOSEP CARLES RIUS

La dependència dels telèfons intel·ligents està provocant que les empreses tecnològiques cada cop tinguin un paper més important. Foto: Alamy

En el seu darrer llibre, *Periodismo y democracia en la era de las emociones* (Edicions UB, 2024), Josep Carles Rius, exdegà del Col·legi de Periodistes i president del Consell de la Informació de Catalunya, reflexiona sobre l'ús de la propaganda i de la manipulació informativa per part dels actors mediàtics i polítics actuals. Un treball, rigorós i amè, que ens adverteix de moltes derives que afecten, de ple, els drets humans. En aquestes pàgines reproduïm part d'un capítol on l'autor analitza el rol preocupant i tòxic que tenen les grans corporacions tecnològiques alimentant, amb eines digitals a l'abast de gairebé tothom, les pors i les passions més ancestrals.

Mai en la història de la humanitat una elit havia aconseguit per mitjans pacífics acumular tant de poder. No en el sentit clàssic, de control físic de territoris o poblacions, sinó en el de la concepció moderna d'influència sobre el pensament i, en una segona fase, sobre l'acció dels éssers humans. La gran pregunta és si aquest immens poder està al servei dels drets humans, del benestar, del saber, del pensament crític, de la convivència, de la solidaritat, de la pau..., al servei del progrés, en definitiva. O si, per contra, empitjora les expectatives de la humanitat. La resposta no és gens fàcil i necessitem, primer de tot, conèixer-ne una mica millor el context.

Les plataformes concentren tres tipus de poders tradicionals: l'econòmic, el polític i el social, la qual cosa els reporta una influència sense precedents sobre la vida de la població mundial. La majoria té el seu origen als Estats Units: Google, Amazon, Facebook, Apple i Microsoft. No obstant això, cada vegada més reben la competència de companyies xineses, com Alibaba, Tencent i Baidu. Aquestes companyies, des d'Occident, són vistes amb desconfiança pel seu vincle amb el règim autoritari xinès.

Les grans plataformes resulten determinants a l'hora de configurar un nou ordre geoestratègic mundial: amb dos pols (els Estats Units i la Xina) i amb Europa, com a espectadora preocupada, i Rússia intentant utilitzar-les al seu favor.

El flux asfixiant d'informació afecta la capacitat crítica d'una ciutadania cada cop més dependent de la tecnologia

El poder social de les plataformes és immens, en la mesura que determinen moltes de les nostres decisions de consum, i fins i tot les nostres relacions personals (família, amics, futures parelles...). Atresoren una valuosa informació sobre cadascun de nosaltres i, a partir d'aquest coneixement, personalitzen la seva oferta de serveis. D'alguna manera, substitueixen les nostres cerques i inquietuds, els nostres desitjos, i, finalment, tenen el poder de guiar les nostres decisions. Aquest immens poder social comporta una capacitat econòmica decisiva que pot comprometre el futur de marques, empreses i institucions.

UNA CATÀSTROFE EVOLUTIVA

El títol del llibre de José María Lassalle ja és tota una declaració de principis: *Ciberleviatán* (Arpa, 2019). "La revolució digital en la qual estem immersos –escriu– fa cada dia més palpable la condició postmoderna. Les dades que genera Internet i els algorismes matemàtics que els discriminen i organitzen per al nostre consum són un binomi de control i domini que la tècnica imposa a la humanitat. Fins al punt que les persones van adquirint la fisonomia d'és-

sers assistits digitalment degut, entre altres coses, a la seva incapacitat per decidir per si mateixos".

En altres paraules, el *ciberleviatán* és l'expressió d'un nou poder, immens, desconegut fins ara. Un poder que, en paraules de Lassalle, "fa que la humanitat visqui atrapada dins d'un procés de mutació identitària. Aquest canvi promou una nova utopia que transforma la seva naturalesa en desapoderar els homes dels seus cossos i les seves limitacions físiques per convertir-los en posthumans programables algorítmicament; és a dir, éssers transcendentalment tecnològics i potencialment immortals en suprimir els seus ancoratges orgànics. Aquest canvi adopta un procés previ de socialització que fa dels homes una espècie d'eixam massiu sense capacitat crítica i entregat al consum d'aplicacions tecnològiques dins d'un flux asfixiant d'informació que creix exponencialment".

"Avancem –escriu Lassalle en el seu llibre– cap a una concentració del poder inèdita en la història. Una acumulació d'energia decisòria que no necessita la violència i la força per imposar-se, ni tampoc un relat de legitimitat per justificar-ne l'ús. Estem davant d'un monopoli indiscutible de poder basat en una estructura de sistemes algorítmics que instaura una administració matematitzada del món. Parlem d'un fenomen potencialment totalitari que és la conseqüència del col·lapse de la nostra civilització democràtica i liberal, així com del desbordament de la nostra subjectivitat corpòria. La digitalització massiva de l'experiència humana, tant en el nivell individual com en el col·lectiu, comença a revestir l'aspecte d'una catàstrofe progressiva, evolutiva, que aconsegueix la Terra sencera".

ELS ALGORISMES MANEN

En el seu llibre *Medios de comunicación: ¿por qué importan?* (Alianza, 2021), Nick Couldry recorda que "una plataforma com Facebook té un abast colossal: més de 2.300 milions d'usuaris a tot el món. Facebook no només s'encarrega de recopilar dades sobre nosaltres, sinó també d'estimular les nostres interaccions amb la plataforma de manera que aquestes generin més dades, tant sobre nosaltres mateixos com sobre els altres. Els algorismes de Facebook no només van registrant el que fas i amb qui et connectes; també registren versions d'allò que els teus amics de la plataforma han penjat, i que Facebook considera que té més possibilitats de donar lloc a noves interaccions".

AL BRASIL, L'ÚS DE WHATSAPP VA TENIR MÉS INCIDÈNCIA QUE LA TELEVISIÓ I LA PREMSA EN L'ELECCIÓ DE JAIR BOLSONARO

En una plataforma com YouTube, propietat de Google, l'objectiu dels algorismes "no és incrementar –escriu Couldry– l'harmonia social. Estan programats per optimitzar el trànsit. Aquest trànsit resulta estimulat tant pels comentaris com pel fet que la gent comparteixi coses. La conseqüència és que s'incentiven els materials provocadors que generen un munt de comentaris i que es comparteixen moltíssim. Els materials provocadors i divisoris tenen conseqüències polítiques. I els amos de les plataformes ho saben molt bé".

LA INFLUÈNCIA DE WHATSAPP

En una sèrie de grans països, entre els quals s'inclouen el Brasil, l'Índia i Indonèsia, WhatsApp s'ha convertit, en poc temps, en el mode de comunicació predilecte tant entre persones com entre grups. Les raons són diverses: el fet que els missatges van xifrats automàticament; la facilitat per incloure-hi imatges, àudios i vídeos; com és de còmode utilitzar-lo amb el telèfon intel·ligent o el fet que, a diferència de Facebook, el contingut de WhatsApp el comparteixen individus o grups formats amb múltiples propòsits que se solapen.

L'ús de WhatsApp assoleix cada vegada més transcendència. Per exemple, al Brasil va tenir més incidència que la televisió i la premsa en l'elecció de Jair Bolsonaro. A l'Índia, al juliol del 2018, es van fer virals per WhatsApp uns vídeos que alimentaven el rumor sobre una suposada xarxa que raptava infants, i diversos homes van morir linxats per la multitud quan es va córrer la veu que pertanyien a aquesta xarxa, que en realitat no existia. L'impacte d'aquells successos va portar el govern indi a acusar WhatsApp d'inducció als crims. Com a reacció, WhatsApp va limitar la possibilitat d'enviar missatges a cinc persones.

UNA CONCEPCIÓ DEL MÓN

El professor Josep Burgaya, en el seu llibre *La manada digital* (El Viejo Topo, 2021), explica que, "a diferència de les grans corporacions anteriors, els monopolis tec-

Meta és l'empresa matriu tant de Facebook i d'Instagram com de WhatsApp, cosa que li dona un gran poder sobre la ciutadania.

nològics aspiren a modelar la humanitat segons la seva concepció del món". Burgaya considera que "les seves plataformes, cercadors i algorismes són, en molts casos, bastant més que una manera brutal de fer negoci i enriquir-se ràpidament. L'objectiu dels impulsors de referència de Silicon Valley no és tant encapçalar la llista Forbes de grans fortunes –cosa de la qual tampoc reneguen–, sinó disposar d'un immens poder i ingents recursos per reescriure l'itinerari de la humanitat. Això és el que els converteix en elements especialment perillosos per a la nostra llibertat, la nostra privacitat i la nostra humanitat".

I com és el món que somien els líders de les grans plataformes? En el seu llibre *La nueva edad oscura* (Debate, 2020), James Bridle recorda una trobada convocada per Google al maig del 2013, a Hertfordshire, Anglaterra. Van assistir-hi un selecte grup de 200 persones pertanyents a l'elit mundial de l'economia, la política i la cultura. Els temes que s'hi van tractar portaven títols com "L'acció avui", "El nostre llegat", "Coratge en un món connectat" o "El principi del plaer".

El 2007, a Kenya, els missatges de text incitant els grups ètnics a una massacre va provocar més d'un miler d'assassinats

El llavors màxim responsable de Google, Eric Schmidt, va inaugurar la conferència amb una oda al poder emancipatori de la tecnologia. En la sessió de debat posterior, en resposta a una pregunta que proposava la novel·la *1984* de George Orwell com a contraexemple d'aquest pensament utòpic, Schmidt va citar la difusió dels telèfons mòbils –i, en particular, de les càmeres que incorporen– per il·lustrar com la tecnologia millorava el món.

El fals exemple de Ruanda

"En l'era d'Internet –va argumentar Schmidt– és dificilíssim implementar el mal de manera sistèmica. N'hi donaré un exemple: el 1994 va tenir lloc el genocidi de Ruanda. Més de 750.000 persones van ser assassinades amb matxets en un període de quatre mesos. Això va requerir planificació. Que la gent ho posés per escrit. El que penso és que, si el 1994 tothom hagués tingut un telèfon intel·ligent, hauria estat impossible que ocorregués: la gent s'hauria adonat del que estava succeint, els plans s'haurien filtrat, algú ho hauria sabut i algú altre hauria reaccionat per evitar aquesta terrible carnisseria".

Per a l'autor de *La nueva edad oscura*, "la visió que Schmidt (i Google) té del món es basa per complet en la creença que aconseguir que alguna cosa es torni visible fa també que millori, i que la tecnologia és l'eina per fer les coses visibles. Aquesta idea, que ha arribat a ser la dominant en el món, no és només fonamentalment er-

La forta penetració de la telefonia mòbil en els països africans no està exempta de polèmica.

rònia, sinó decididament perillosa, tant en un sentit global com per al cas particular al qual es refereix Schmidt" (Bridle, 2020).

Per confirmar les seves tesis, Bridle recorda que "està exhaustivament documentat l'ampli espectre d'informació que posseïen els responsables polítics mundials (en particular, els nord-americans, però també els de les antigues potències colonials a la regió, Bèlgica i França), tant en els mesos i les setmanes que van precedir el genocidi com mentre aquest s'estava produint. Molts països tenien personal d'ambaixada i d'altres tipus sobre el terreny, igual que les ONG, mentre que l'ONU, els ministeris d'Afers Exteriors, els exèrcits i els serveis d'intel·ligència que vigilaven la situació van retirar el seu personal en resposta a l'escalada de la crisi. L'Agència de Seguretat Nacional nord-americana va escoltar i va gravar les tristament cèlebres emissions de Radio Télévision Libre des Mille Collines cridant al genocidi".

DIFERENTS ESTUDIS HAN OBSERVAT QUE A L'ÀFRICA UNA MAJOR PENETRACIÓ DE LA TELEFONIA MÒBIL S'ASSOCIA AMB NIVELLS DE VIOLÈNCIA ELEVATS

Bridle explica que el general Roméo Dallaire, comandant de l'operació pacificadora de l'ONU quan va tenir lloc el genocidi, va reconèixer uns anys més tard que "el mer fet d'interferir en les emissions de Radio Télévision Libre des Mille Collines i substituir-les per missatges de pau i reconciliació hauria tingut un efecte significatiu sobre el curs dels esdeveniments".

"Durant anys, els Estats Units van negar –recorda James Bridle– que posseïs cap evidència directa de les atrocitats que s'estaven cometent, però en el judici contra un genocida ruandès el 2012, la Fiscalia va mostrar inesperadament imatges d'alta resolució preses per satèl·lits que van sobrevolar el país al maig, juny i juliol del 1994, durant els '100 dies del genocidi'. Les imatges (extretes d'un arxiu molt més gran, classificat per l'Oficina Nacional de Reconeixement i l'Agència Nacional d'Intel·ligència Geoespacial nord-americanes) mostraven talls de carreteres, edificis destruïts, fosses comunes i fins i tot cadàvers als carrers de Butare, l'antiga capital".

MISSATGES D'ODI

En opinió de l'autor de *La nueva edad oscura*, James Bridle, "més imatges, o més informació, per molt que s'haguessin generat i distribuït de manera molt democràtica, no hi haurien ajudat". I per avalar els seus arguments recorda que "la mateixa tecnologia que Schmidt vol vendre'ns com una defensa contra el mal sistèmic, el telèfon intel·ligent, amplifica la violència i exposa els individus als seus estralls".

Després de les disputades eleccions celebrades a Kenya el 2007, el telèfon mòbil va exercir el paper que les emissores de ràdio havien exercit a Ruanda, de manera que la circulació de missatges de text en els quals s'incitava els grups ètnics de tots dos bàndols a massacrar-se mútuament va

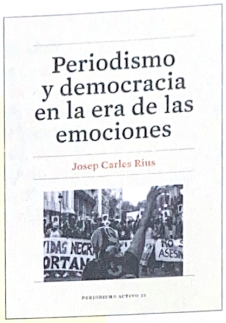

UNA CRIDA AL PERIODISME LLIURE

Al llibre *Periodismo y democracia en la era de las emociones* (Edicions UB, 2024), Josep Carles Rius, exdegà del Col·legi de Periodistes i president del Consell de la Informació de Catalunya (CIC), reflexiona sobre esdeveniments històrics que s'han vist afectats per importants onades emocionals. Des del Brèxit fins al Procés, passant per la pandèmia, la invasió russa d'Ucraïna i el conflicte de Gaza, entre altres. Al llarg de les 464 pàgines del llibre –que forma part de la col·lecció "Periodismo Activo", on Rius ja havia publicat *Periodismo en reconstrucción. De la crisis de la prensa al reto de un oficio más independiente y libre*–, l'autor recorda, constantment, la importància d'un periodisme responsable, honest i compromès amb els drets humans com a antídot d'una manipulació informativa que juga amb els sentiments de la ciutadania.

avivar l'espiral de violència. Més de mil persones van ser assassinades. Un missatge que va aconseguir molta difusió exhortava la gent a crear i enviar llistes dels seus enemics.

"El problema –explica Bridle– dels missatges d'odi va arribar a ser tan greu que el govern va intentar posar en circulació els seus propis missatges de pau i reconciliació, i les ONG humanitàries van atribuir la violència a l'escalada retòrica en el si de les comunitats tancades i inaccessibles creades pels telèfons mòbils". Estudis posteriors han descobert que, "de llarg a llarg del continent, fins i tot quan es prenen en consideració la desigualtat econòmica, el fraccionament ètnic i la geografia, una penetració més gran de la telefonia mòbil està associada amb nivells de violència més elevats".

Nick Couldry, per part seva, recorda la revolució fallida del 2011 a Egipte. "Aquí, com en altres països del Pròxim Orient, les xarxes socials van tenir una incidència significativa en la manera ràpida i precisa en què el gruix de la població va ser mobilitzat per a una acció a curt termini. Però això també incloïa actors poderosos, com els governs i l'exèrcit. A llarg termini i de cara a la capacitat de mobilitzar i influir la gent, els governs tenen més facilitat per treure partit de les noves eines de comunicació que els grups que els planten cara. I així va ser com a Egipte el poder militar va estabilitzar, i posteriorment va dominar, la situació. Va posar fre a la revolució recorrent, simplement, de la violència pura i dura de tota la vida" (Couldry, 2021). Ç

Les xarxes socials van tenir un rol clau en les mobilitzacions del 2011 a Egipte, però el poder també va saber treure'n partit

Més informació a:

Bleichmar, Dio. "Cuando las gotas forman un torrente. El movimiento #Me Too". *Revista de Psicoanálisis*, 2018.

Bridle, James. *La nueva edad oscura* (Debate, 2020).

Burgaya, Josep. *La manada digital. Feudalismo hipertecnológico en una democracia sin ciudadanos*. Vilassar de Dalt: El Viejo Topo, 2021.

Carbonell, Ofèlia. "Yo también soy *swiftie*". *Catalunya Plural*, 22 de novembre del 2021.

Castellote, Pau. "Les victòries tangibles del #MeToo en el seu cinquè aniversari". *Diari de Barcelona*, 18 d'octubre del 2022.

Couldry, Nick. *Medios de comunicación: ¿por qué importan?* (Alianza, 2021).

Lassalle, José María. *Ciberleviatán* (Arpa, 2019).